
Kyrkomötet
Kyrkostyrelsens skrivelse 2021:6

Revision av psalmboken

Kyrkostyrelsen överlämnar denna skrivelse till kyrkomötet.

Uppsala den 8 juni 2021

Antje Jackelén

Helén Ottosson Lovén

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

Denna skrivelse innehåller kyrkostyrelsens inriktning för psalmboksrevision. Den innebär att processen startar med en öppen insamling av nya psalmer. Här beskrivs också de rättsliga och ekonomiska utmaningar som en revision av Den svenska psalmboken 1986 skulle innebära. Kyrkostyrelsens överväganden i fråga om att prioritera skapandet av nya psalmer framgår i avsnitt 3.

Kyrkostyrelsen vill inhämta kyrkomötes synpunkter på direktiv, tidsramar, struktur och kostnadsaspekter i avsnitt 4.

Innehåll

1 Förslag till kyrkomötesbeslut.....	3
2 Ärendet och dess beredning.....	3
3 Kyrkostyrelsens allmänna överväganden.....	4
3.1 Psalmens teologi, identitet och plats	4
3.2 Nulägesbeskrivning.....	5
3.3 Upphovsrättsliga förutsättningar	5
3.4 Det första spåret: Nya psalmer.....	7
3.5 Det andra spåret: Revision av Den svenska psalmboken	7
4 Direktiv, tidsramar, struktur och kostnader.....	8
4.1 Direktiv.....	8
4.2 Insamling av nya psalmer med tidsramar	8
4.3 Revision av Den svenska psalmboken	8
4.4 Struktur.....	8
4.5 Kostnadsaspekter	9
5 Barnkonsekvensanalys.....	9
Utdrag ur kyrkostyrelsens protokoll.....	10

1 Förslag till kyrkomötesbeslut

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att i det fortsatta arbetet med en revision av psalmboken beakta det kyrkomötet anfört beträffande direktiv, tidsramar, struktur och kostnader.

2 Ärendet och dess beredning

Kyrkomötet 2016 har gett kyrkostyrelsen i uppdrag (KmSkr 2016:9) att till kyrkomötet komma med förslag till revidering och utökning av Den svenska psalmboken, så att den fungerar tillsammans med den nya kyrkohandboken.

Vidare har kyrkomötet 2018 gett kyrkostyrelsen i uppdrag (KmSkr 2018:4) att inhämta synpunkter från kyrkomötet på sitt förslag till direktiv, tidsplan och andra ramar för arbetet med en revision av Den svenska psalmboken innan det inleds.

I planeringen för en revision har en förstudie genomförts. Kyrkostyrelsens arbetsutskott beslutade 3–4 februari 2021 (§ 14) att med godkännande lägga förstudien till handlingarna och kyrkostyrelsen tog del av förstudien vid sammanträdet 17–18 februari 2021 (§ 15).

I denna skrivelse gör kyrkostyrelsen ett antal överväganden inför en psalmboksrevision. Övervägandena utgår från förstudien som innehåller avsnitt om psalmbokens historia, identitet och de processer som ledde fram till Den svenska psalmboken 1986 (Den svenska psalmboken). Förstudien tar upp ekumeniska perspektiv, upphovsrättsfrågor och kommunikation som tillsammans ledde till ett huvudförslag bestående av två parallella spår: Nya psalmer samt Revision av Den svenska psalmboken, med flera alternativa tidsperspektiv.

Därefter har ett förberedelsearbete vidtagit för att klargöra förutsättningarna för ett genomförande av de två spåren Nya psalmer samt Revision av Den svenska psalmboken.

Det ena spåret handlar om att förverkliga insamlingen av förslag till Nya psalmer i enlighet med huvudförslaget i förstudien. Dessa förberedelser har kommit långt och insamlingen har startat.

Det andra spåret handlar om revision av Den svenska psalmboken. Det förutsätter att de upphovsrättsliga och i förlängningen tidsmässiga och ekonomiska utmaningarna för en revision av Den svenska psalmboken klargörs. Under arbetets gång har det blivit tydligt att komplexiteten beträffande upphovsrättsfrågorna omöjliggjort en start av en revision av Den svenska psalmboken, detta oavsett revisionens omfattning.

När det gäller frågan om Den svenska psalmbokens tillgänglighet digitalt kan konstateras att den redan tidigare har aktualiserats. Kyrkomötet 2011 gav kyrkostyrelsen i uppdrag (KmSkr 2011:10) att verka för att den svenska psalmskatten görs tillgänglig på Svenska kyrkans hemsida. Ett förhandlingsarbete gjordes i det uppdraget men då det fanns betydande svårigheter med att fullt ut nå en överenskommelse, vilket framgår också i denna skrivelse, kunde inte uppdraget slutföras. I samma ärende uppdrog kyrkomötet till kyrkostyrelsen att under den dåvarande mandatperioden initiera ett projekt i vilket användandet av den nuvarande psalmboken undersöks. Det uppdraget slutrapporterades 2013 med hänvisning till en pilotstudie om psalm-användningen i Svenska kyrkan som genomfördes 2012–2013.

3 Kyrkostyrelsens allmänna överväganden

3.1 Psalmens teologi, identitet och plats

Psalmen fyller en viktig roll för många människor. Samtidigt utgör själva psalmboken en av Svenska kyrkans gudstjänstböcker. Som sådan ska psalmboken vara ett uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Det betyder att de trosuttryck som förmedlas i våra psalmer ska överensstämma med tron vi förkunnar och bekänner. Därför måste psalmboken aktualiseras för varje ny tid, i kontinuitet med kyrkan i alla tider. Den kristna gemenskapens trosuttryck kan därmed aldrig endast präglas av ”just nu”.

En grundläggande del av revisionsarbetet består av teologisk reflektion kring psalmens identitet likväl som Svenska kyrkans tro och liv. Detta innebär att de fromhetstraditioner som finns i Svenska kyrkan ska finnas representerade i den kommande revisionen samt att psalmer på flera språk inkluderas; särskilt behöver de nationella minoritetsspråken lyftas in i psalmboken.

Reflektioner kring psalmernas och psalmbokens identitet bör kontinuerligt ske utifrån ekumeniska perspektiv, så att psalmboken tydligt blir ett uttryck för Svenska kyrkan som del av den världsvida kyrkan. Det behöver därför ske ett arbete kring hur psalmerna för Svenska kyrkan kan uttrycka de universella och därmed de ekumeniska perspektiven.

Ekumeniska samtal kan fungera som förstärkning av medvetenheten om Svenska kyrkans egen tradition. Det lyftes fram i kyrkomötet, där diskussion fördes kring den musik som Svenska kyrkan lånar från annat håll än sin egen tradition. Det handlar om innehåll och teologiska perspektiv i psalmer och sånger för barn och unga. Det handlar också om hur musik och sånger från andra kyrkor och samfund formar Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

En närmare undersökning av psalmanvändning i Svenska kyrkan kan ge svar på vad som faktiskt sjungs, både ur Den svenska psalmboken och från andra sångsamlingar. En sådan analys bör vara så djupgående som möjligt för att utgöra grund för revisionen, oavsett när en revision av Den svenska psalmboken inleds. Under 2012–2013 genomfördes visserligen en pilotstudie om psalmanvändningen i Svenska kyrkan, men med hänvisning till den tid som förflutit har denna studie inte bedömts kunna användas för det fortsatta revisionsarbetet.

Flera förändringar av teologisk betydelse har skett sedan 1986. I arbetet med de nya psalmer som författas behöver en medvetenhet finnas om dessa förändringar. Bland annat har kyrkomötet 2009 fattat beslut om en könsneutral vigselordning. I förstudien noteras att antalet vigselpsalmer i Den svenska psalmboken är få och att om fler vigselpsalmer ska författas bör den utvidgade äktenskapssynen finnas representerad.

Nya formuleringar av psaltarpsalmer inspirerade av Bibel 2000:s översättningar behöver tas fram, så att dessa psaltarpsalmer kan leva vidare bortom ett äldre språkbruk. Tillkomsten av Bibel 2000 skedde efter att Den svenska psalmboken publicerats. Nya Testamentet från 1981 fanns redan tillgängligt i arbetet med Den svenska psalmboken men inte Gamla testamentet i ny språklig gestalt. Det märks framför allt i de melodiförsedda psaltarpsalmer som finns i psalmboken.

Psalmboken tillhör det svenska kulturarvet och det svenska samhället har förändrats. En psalmbok behöver därför innehålla både psalmer som funnits i generationer och psalmer som speglar nutida teologisk och språklig utveckling. Sverige präglas i allt högre grad av olika kulturella bakgrunder, något som kommer till uttryck även i den kristna gemenskapen. Grupper och människor som tidigare inte funnits i svenskkyrklig kontext har tagit plats. Deras språk, kulturella uttryck och livsberättelser bör också komma till uttryck i nya psalmer och den kommande revisionen.

3.2 Nulägesbeskrivning

Arbetet i spåret Nya psalmer är påbörjat. Insamling av psalmer och sånger har startat. Arbetet med en e-tjänst till hjälp i insamlingen pågår. Det har varit angeläget att möta förväntningarna på detta spår. Många har spontant sänt in förslag.

Spåret som innebär revision av Den svenska psalmboken kräver en mer omfattande förberedelseperiod innan det är möjligt att med någon trygghet bedöma de upphovsrättsliga frågeställningarna. Det har dock inte bedömts rimligt att pausa spåret Nya psalmer i väntan på vidare utredningar av olika revisionsförutsättningar avseende Den svenska psalmboken.

Genom att starta insamlingen Nya psalmer och samtidigt pausa starten av en revision av Den svenska psalmboken kan den mest aktuella delen av psalmboksarbetet genomföras inom rimlig tid.

Ytterligare förberedande arbetsinsatser för de båda spåren är analys av områden, målgrupper och genrer som särskilt behöver uppmärksammas vad gäller nyttillkommande psalmer. Det handlar också om ekumeniska samtal kring framtida gemensamma musikuttryck och fördjupning av andra kyrkors och länders psalmarbete. Arbetet omfattar även frågan om vägval rörande framtida publiceringssätt för psalmer.

3.3 Upphovsrättsliga förutsättningar

Som redan nämnts måste frågor om upphovsrätt och därtill följande kostnader utredas innan en revision av psalmboken kan komma i fråga. Frågorna om upphovsrätt är komplexa, Svenska kyrkan förfogar inte över det upphovsrättsliga regelverket men ser att teologi och juridik behöver interagera med varandra. Fyra olika upphovsrättsliga förutsättningar har identifierats. Dessa redovisas här nedan. Mot bakgrund av dessa fyra förutsättningar har kyrkostyrelsen kommit fram till sin bedömning av hur arbetet med psalmboken bör fortskrida med spåret Nya psalmer som redogjorts för, och fortsatt arbete med de upphovsrättsliga frågorna för psalmboken.

Förutsättning 1: Utgivare av psalmboken – Ägande av psalmboken

Den första förutsättningen eller upphovsrättsliga frågan handlar om vem som äger Den svenska psalmboken. Ur ett upphovsrättsligt perspektiv måste man skilja på två sorters ägande. Man kan äga ett enskilt verk, till exempel en dikt eller man kan äga själva sammanställningen av verken – ett samlingsverk, som till exempel en psalmbok. De enskilda verk som förekommer i Den svenska psalmboken ägs av upphovspersonerna individuellt, deras efterlevande eller annan som de kan ha överlåtit sina rättigheter till (tillsammans benämnda upphovsrättsinnehavare). Det är i dagsläget oklart om Svenska kyrkan äger Den svenska psalmboken som samlingsverk, det vill säga den sammanställning av verk som utgör psalmboken.

Vid en framtida revision kommer Svenska kyrkan att kunna utgå från ett ägande av det nya samlingsverket Psalmboken. Detta hindrar dock inte andra aktörer från att använda de enskilda verk som kommer att utgöra en del av Psalmboken, förutsatt att dessa inte är enskilda verk som Svenska kyrkan äger i sin helhet (se förutsättning 2).

Äganderättens utformning i relation till de enskilda verken i en ny psalmbok kommer sannolikt att variera. Majoriteten av de verk som kommer att ingå i en ny psalmbok kommer endast att användas utifrån ett upphovsrättsligt formulerat tillstånd, en licens, som formuleras i varje enskilt fall och bygger på en överenskommelse mellan Svenska kyrkan och upphovsrättsinnehavaren. Svenska kyrkan kommer att behöva förhandla med upphovspersonerna eller de som förvaltar upphovsrättigheterna kring exakt vilka situationer som Svenska kyrkan ska använda verket i. Antalet

situationer kommer också att spegla kostnadernas omfattning. (Exempel på situationer finns i förutsättning 4).

Förutsättning 2: Överlåtelse eller Upplåtelse

Den andra förutsättningen eller frågan är om Svenska kyrkan kan få en överlåtelse eller upplåtelse av varje enskilt verk i psalmboken. En överlåtelse innebär att Svenska kyrkan äger verket i sin helhet. En upplåtelse/licens betyder däremot att verket endast får användas till de utnyttjanden som täcks av det enskilda avtalet.

Det första alternativet, överlåtelse, har fördelen att Svenska kyrkan fritt kan använda verket även utanför Psalmboken. Detta innebär till exempel att verken kan användas i gudstjänstagendor utan att särskild ersättning utgår.

Det andra alternativet är en upplåtelse/licens. Det är här särskilt viktigt att avtalen med upphovspersonen fastställer exakt vilka rättigheter som täcks. Det vanligaste är att upphovspersonerna upplåter sina verk.

Förutsättning 3: Tvångslicens eller Tillstånd

En tredje förutsättning eller fråga är om tvångslicens eller tillstånd är en framkomlig väg för att reda ut det upphovsrättsliga läget kring psalmboken. Om en annan aktör eller upphovsmannen själv äger rättigheterna till verket finns två alternativ, tvångslicens eller tillstånd, för de psalmer som ingår i Den svenska psalmboken:

- ◆ Om verket (psalmen) har tryckts i form av ett yttrande från en myndighet eller i form av ett myndighetsbeslut, som fallet är med Den svenska psalmboken, finns rätt att trycka verket utan tillstånd från upphovsrättsinnehavaren, så kallad tvångslicens. Vid tvångslicens får verken dock inte bearbetas eller förändras. Dessutom råder det viss osäkerhet kring möjligheten till digitala nyttjanden med stöd av tvångslicens.
- ◆ Om tvångslicens inte finns för ett verk måste tillstånd för användningen inhämtas och ekonomisk ersättning utges.

Både när det gäller tvångslicens och inhämtande av tillstånd måste förhandlingar ske. Vid tvångslicens ska ersättningens storlek förhandlas och vid tillstånd ska både tillstånd och ersättning förhandlas.

Förutsättning 4: Rimlig kostnad

Den fjärde och sista förutsättningen eller frågan rör vad som är rimlig kostnad. Den svenska psalmboken skapades under andra förutsättningar än de som ligger till grund för dagens revision. Dels utgjorde Svenska kyrkan en del av staten, dels var digitala förfoganden inte aktuella. Psalmboken utgavs endast som tryckt bok. Nuläget ser annorlunda ut. De förfoganden som idag kan vara aktuella är exempelvis:

- ◆ Tryckt bok
- ◆ Digital bok
- ◆ Tryckta kopior av enskilda verk i till exempel gudstjänstagendor
- ◆ Digitala format (exempelvis för projicering på vägg)
- ◆ Tillgängliggörande på sociala medier

Sammantaget kan sägas att psalmbokens innehåll kommer att påverkas av vilka tillstånd som Svenska kyrkan kan erhålla.

Svenska kyrkan behöver inför en kommande psalmbok ta ställning till vilka förfoganden som kommer att vara aktuella. Det kommer att röra sig om betydligt fler förfoganden än vad som var aktuellt för Den svenska psalmboken.

Idag är tvångslicens inte ett alternativ. Även en mycket liten revidering innebär att de risker som tvångslicensen medför aktualiseras (se ovan om tvångslicens).

Tillstånd måste därför inhämtas från upphovsrättsinnehavarna. Detta medför också att kostnaden för en framtida psalmbok kommer att bli betydande, oavsett vilka digitala och andra förfoganden som krävs.

3.4 Det första spåret: Nya psalmer

Kyrkostyrelsen ser med glädje att det finns en stor nyfikenhet i arbetet med nya psalmer. Det finns många som vill och kan skapa psalmer. Kyrkostyrelsen menar att detta skapande ska uppmuntras.

Kyrkostyrelsen tar i sina överväganden sin utgångspunkt i förstudien och dess förslag att revidera psalmboken utifrån två spår. Kyrkostyrelsens överväganden utgår också från de upphovsrättsliga och som konsekvens de ekonomiska utmaningar som är kopplade till en revision av Den svenska psalmboken. I ljuset av detta perspektiv ger kyrkostyrelsen insamlingen inom ramen för spåret Nya psalmer första prioritet.

Spåret Nya psalmer består av två delar: dels av en öppen inbjudan att sända in nya psalmer utifrån grundläggande kriterier, dels av en lika öppen inbjudan att sända in psalmer som svarar mot specifika behov inom Svenska kyrkan.

Insamlingen av nya psalmer är en del av kyrkostyrelsens beredning för nästa steg i en beslutsprocess. En öppen insamling rymmer också i förlängningen en öppenhet vad gäller församlingarnas möjlighet att exempelvis kunna få sjunga ett urval av insamlat material. Insamlingen av nya psalmer bedöms i dagsläget kunna leda till ett urval av upp till 100 verk.

Sedan förbereds materialet för beslut i kyrkomötet. Ett digitalt sammanhållet komplement tas fram. Om det bedöms möjligt kan detta ingå i en tryckt reviderad version av Den svenska psalmboken.

3.5 Det andra spåret: Revision av Den svenska psalmboken

Kyrkostyrelsen bedömer att de fyra upphovsrättsliga förutsättningarna eller frågeställningarna, som redogjorts för ovan, är så omfattande att det i nuläget inte är möjligt att påbörja en revision av Den svenska psalmboken. Tid måste ägnas åt att arbeta vidare med de upphovsrättsliga förutsättningarna eller frågorna innan en revision kan aktualiseras. Kyrkostyrelsen hyser stor respekt för dessa frågor och vill att de utreds på bästa sätt, med hänsyn till såväl upphovsrättspersonerna och deras efterlevande, som hela kyrkan. Utifrån denna bedömning ser kyrkostyrelsen att spåret Nya psalmer i nuläget är en mycket god väg framåt.

Bedömningen är vidare att Den svenska psalmboken fortfarande fungerar väl. Det innebär att Den svenska psalmboken tills vidare kan fortsätta att fungera i sin nuvarande form. Vidare bedöms att en nationell undersökning av psalmanvändandet bör genomföras. En sådan analys hoppas kyrkostyrelsen kan ge en helhetsbild över den faktiska användningen av Den svenska psalmboken i Svenska kyrkans församlingar och pastorat idag.

4 Direktiv, tidsramar, struktur och kostnader

4.1 Direktiv

Kyrkostyrelsens förslag i enlighet med spåret Nya psalmer innebär att upp till 100 nya verk tas fram. Frågan om direktiv för detta arbete bör utgå från målsättning att Svenska kyrkans framtida psalmskatt ska bevaras över tid och utvecklas vidare, så att den blir

- långsiktigt tillgänglig
- användningsmässigt hållbar
- ekonomiskt rimlig.

Psalmskatten ska vara ett uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära och fylla sin funktion utifrån kyrkoordningen. Svenska kyrkans psalmer bör samtidigt spegla att Svenska kyrkan är en del av den världsvida kyrkan.

Psalmerna och psalmboken har sin främsta hemvist i församlingen, gudstjänsten och den gemensamma sången. Psalmboken ska också stå i en levande tradition med tidigare psalmböcker och stödja själavården, inspirera den enskildes andaktsliv, utgöra en pedagogisk resurs, vara kulturbärare och fungera som språkreferens, i kyrka och samhälle.

Arbetet med insamling av Nya psalmer ska förankras brett i Svenska kyrkans församlingar. I urvalsarbetet ska relevant kompetens tillvaratas innefattande teologisk, kyrkomusikalisk, språklig och rättslig kompetens.

Frågan om tryckt material i relation till digital hantering ska hanteras och ske med målsättning att hela Svenska kyrkans psalmskatt kan göras digitalt tillgänglig.

4.2 Insamling av nya psalmer med tidsramar

Arbetet med spåret Nya psalmer har inletts. En e-tjänst är färdigställd där psalmförslag skickas in. Insamlingen beräknas vara öppen fram till årsskiftet 2022–2023. Därefter kommer en arbetsprocess att ta vid, som innebär strukturering av inskickat material, urvalsprocess och framtagande av ett underlag som kan presenteras som en sammanhållen psalmsamling. Svenska kyrkans församlingar kommer att ges möjlighet att prova nya psalmer under processen.

4.3 Revision av Den svenska psalmboken

En revision av Den svenska psalmboken kan inledas först när de upphovsrättsliga frågorna är utredda. Därefter kan en tidsberäkning och kostnadsbedömning göras. Det är dock redan nu tydligt att kostnadsnivån för erforderliga tillstånd är mycket hög. Beslut om hur den operativa revisionsorganisationen konkret ska utformas kan därför inte tas innan det står klart hur revisionsprocessens innehåll och gränser kommer att se ut.

4.4 Struktur

Det krävs en tydlig organisation som säkerställer hög kvalitet i arbetet och tillgodoser öppenhet och tydlighet i information och beslutsfattande.

Strukturen utformas i enlighet med direktiven. Vidare ska strukturen präglas av tydlighet i styrning och ledning. Det ska finnas effektiv och kontinuerlig kommuni-

kation och dialog mellan revisionens arbetsgrupper, transparens såväl mot Svenska kyrkans församlingar, pastorat och stift, som samhället i övrigt.

KsSkr 2021:6

4.5 Kostnadsaspekter

Kyrkostyrelsen ser att kostnaderna för revision och förnyelse av psalmboken kommer att bli betydande oavsett vilket spår som arbetet inleds i. Kyrkostyrelsen har gjort bedömningen att arbetet med Nya psalmer förvisso är kostsamt men att det är av så stor vikt för gudstjänstlivet och sången i Svenska kyrkan att det är ett arbete som ska prioriteras.

Psalmboken är ett kulturarv och en sångskatt, en självklar del i församlingens vardag och fest. Dock medför en revision av Den svenska psalmboken idag en så stor ekonomisk och rättslig osäkerhet att kyrkostyrelsen menar att de juridiska frågorna måste utredas vidare innan ett sådant arbete kan påbörjas.

5 Barnkonsekvensanalys

Barnkonventionen, FN:s konvention om barnets rättigheter, antogs av FN:s generalförsamling den 20 november 1989. Den syftar till att ge barn oavsett bakgrund rätt att behandlas med respekt och att få komma till tals.

Det är angeläget att barn och unga känner sig hemma i Svenska kyrkans psalmbok. Deras erfarenheter och perspektiv behöver få komma till uttryck. Barn och ungas eget psalmförfattande måste ges utrymme i revisionsarbetet. Vidare spelar psalmboken en viktig roll som redskap för barns rätt till andlig utveckling.

Utdrag ur kyrkostyrelsens protokoll

Utdrag ur protokoll fört vid kyrkostyrelsens sammanträde den 8 juni 2021.

Närvarande: Antje Jackelén, ordförande, ledamöterna Wanja Lundby-Wedin, Daniel Tisell, Jesper Eneroth, Nils Gårder, Mats Hagelin, Agneta Hyllstam, Lars Johnsson, Berth Löndahl, Marie Rydén Davoust, Elisabeth Rydström, Erik Sjöstrand och Margareta Winberg samt tjänstgörande ersättarna Daniel Engström och Daniel Larson.

Föredragande: avdelningschef Karin Sarja och biträdande enhetschef Ann-Katrin Bosbach.

Kyrkostyrelsen beslutade i enlighet med arbetsutskottets förslag

att till kyrkomötet lämna skrivelsen 2021:6 Revision av psalmboken.